

Александра Колаковић*

Институт за политичке студије, Београд

ДУНАВ У ГЕОПОЛИТИЧКИМ СТРАТЕГИЈАМА ФРАНЦУСКЕ: УЛОГА НАУКЕ И НАУЧНИКА У ИСТОРИЈСКОЈ И АКТУЕЛНОЈ ПЕРСПЕКТИВИ**

Сажетак

Француска је од Кримског рата и оснивања Дунавске комисије (1856) почела да показује веће интересовање за регион Дунава, Балкан, Хабзбуршку монархију и словенске народе на овом простору. Упоредо, Француска је имала повлашћени статус приликом трговине у Османском царству, као и значајан капитал уложен у различите послове ове државе. Како је постало јасно да је Османско царство на заласку моћи над европским поседима, а државе у току Дунава стицале независност, пажња великих сила, а тиме и Француске се крајем 19. века све више усмеравала ка Балкану и Дунаву. Трка за колонијама, моћи и престижом, опоравак привреде и позиције у међународним односима након великог националног пораза у рату са Пруском (1870/71), као и подела на блокове и савез са Русијом (1894) одређивали су француске стратегије и према Дунаву. Све поменуто је утицало и да регион Дунава, Балкан, а посебно државе које су стицале независност у овом периоду – Србија, Бугарска и Румунија, буду у средишту

---

* aleksandra.kolakovic@ips.ac.rs

** Чланак је урађен у оквиру интерног пројекта „Србија и балканске геополитичке импликације украјинске кризе“, реализованог у партнерству Института за политичке студије и Факултета за међународну политику и безбедност, Београд.

интересовања француских научника. Рад настоји да на основу историјских података и анализе улоге научника, а посебно Огиста Дозона, који је био и један од француских дипломата у Дунавској комисији (Commission du Danube), осветли место Дунава у геополитичким плановима Француске. Циљ је да се истражи и презентује улога науке и научника, односно научне дипломатије на креирање стратегија којима је крајем 19. и почетком 20. века јачао политички, економски и културни утицај Француске на Балкану и у земљама које повезује Дунав, а посебно на примеру Србије. На крају ће се улога науке и научника пре сто година компарирати и у контексту „повратка Француске на Балкан” на крају друге деценије 21. века (Стратегија Француске за Западни Балкан, 2019) и њена стратегија у односу на Дунав. Рад ће настојати да укаже на научну дипломатију и програме међународне научне сарадње као што је Програм финансирања мултилатералне научне и технолошке сарадње у Дунавском региону, као једну од битних и традиционалних одлика некадашње и актуелне француске стратегије ка Дунаву, Балкану и Србији, а која је присутна чак и у измењеним геополитичким околностима.

Кључне речи: Француска, Дунав, Балкан, Србија, наука, научна дипломатија, геополитика, крај 19. века, почетак 20. века, 21. век.

Увод:

Кримски рат – корен француског интересовања за државе и народе на Дунаву

Кримски рат (1853–1856) био је један од преломних момената и полазних тачака за креирање француских стратегија и планова ка државама на Дунаву. Чланом 16. Париског мировног споразума први пут је организован правни режим пловидбе и управљања Дунавом и створена Дунавска комисија, 1856. године (АМАЕ, Traités et accords de la France, Traité de paix 1856). Ова европска комисија

за Дунав, који је подељен у два сектора Горњи Дунав – „речни” и Доњи Дунав – „делта”, обухватала је седам делегата држава потписница: Велике Британије, Француске, Пруске, Хабзбуршке монархије, Руског царства, Краљевине Сардиније и Османског царства. Средиште Европске комисије за Дунав било је у Галацу, који је имао статус слободне луке, а овлашћења су се највећим делом спроводила на територији Кнежевине Молдавије и Влашке, које су се 1859. године ујединиле у Румунију. Дунавска комисија није само извршила радове потребне за чишћење корита Дунава како би река била безбедна за пловидбу, већ је успоставила „безбедносни режим” за пловидбу Дунавом тако што су европске силе уклониле „изворе несигурности” који су отежавали пловидбу Дунавом у временима пре Кримског рата (Gătejel 2017; Ardeleanu 2020). Дунав је препознат од стране Француске, Велике Британије и Хабзбуршке монархије као подручје од виталног значаја за опстанак Отоманског царства и мира на континенту, заустављања руских интереса као достизања безбедности и европске равнотеже. Нови и проширени оквир деловања Дунавска комисија стиче након Берлинског конгреса, јер су на њему подунавске државе стекле и независност, а и мењао се однос снага на међународној сцени. Најновија истраживања оцењују Комисију, као „колективног империјалног актера у међународном систему односа”, при чему је за државе у Подунављу била и простор да покажу припадност „породици развијених европских народа и држава” и да се чује њихов глас (Ardeleanu 2020). Дунавске стратегије великих сила, стога и Француске, су у значајној мери биле одређене кроз деловање у оквиру ове институције све до краја њеног постојања 1938. године.¹

Прво веће интересовање Француске за регион Дунава, Балкан и Србију започело је од Париског мира (1856), када је именovala и првог делегата за Дунавску комисију. Тада је руски протекторат над аутономијом Србије (од 1829. године) проширен међународним јемством свих европских сила (АМАЕ, *Traité et accords de la France, Traité de paix* 1856).² Нова улога Француске у решавању Источног питања и простор за ширење економског утицаја преко

¹ Након Другог светског рата, за потребе имплементације Конвенције о пловидби на реци Дунав 18. августа 1948. године у Београду настала је Дунавска комисија, као међународна организација. Од 1954. године седиште организације је у Будимпешти у Мађарској, а 1998. године основана је и Међународна комисија за заштиту Дунава чији је главни фокус на еколошким питањима, заштити воде и обала Дунава.

² Чланови 28. и 29. Париског мировног уговора од 30. марта 1856. године се односе на Србију.

Дунавске комисије утичу да већ 1856. године стигне прва важна иницијатива везана за Дунав. Капетан Мишел Мањан (Michel Magnan), бродовласник и представник друштва *Матис, Мањан, Паро и Ко.* (*Mathiss, Magnan, Parot et Cie*), као и један од агената француске обавештајне службе, пловио је Савом и Дунавом у току лета 1856. године (Татић 2012, 65, 76). Циљ ове пловидбе био је унапређење економских односа са земљама у Подунављу, а најпре са Србијом.

Мањани је испитивао услове за пловидбу Дунавом и Савом, као и могућности за развој трговине. Досадашња истраживања показују да је Мањан закључио како Србија поседује велика природна богатства, а успео је и да успостави контакте са најпознатијим српским трговцима тога доба. Мањан је српској влади изнео предлог о успостављању две паробродске линије на Дунаву и Сави, који су подржали најугледнији и најутицајнији Срби тога доба, Јован Мариновић, Илија Гарашанин и Константин Николајевић. Предлагао је да поменуте пловидбене линије повежу сва важнија места у Кнежевини Србији, да цену превоза робе и путника одобрава српска влада, а да у случају рата Србија може добити бродове на коришћење по „пријатељској цени”. Планирано је да се Кнежевина Србија обавезе да бесплатно уступи земљиште за изградњу радионице и да у периоду од десет година сваке године уложи 300.000 франака (Јакшић и Вучковић 1963, 38; Татић 2012, 67–69). Интересовање Француске имало је дакле, економски и у перспективи политички утицај у Подунављу, при чему је Србија посматрана као кључна земља. За Србију би реализовање овог предлога означило слабљење економског и политичког утицаја Хабзбуршке монархије. Отуда је влада у Бечу била вероватно веома активна да осујети Мањанијеву замисао.

Рат за уједињење Италије 1859. године усмерио је српску политику ка гарантним силама, а посебно ка Наполеону III и Француској. Веровало се да је Наполеон III спреман да помогне уједињење Италије по цену рата са Хабзбуршком монархијом, али су кнеза Михаила Обреновића након пријема код Наполеона III крајем априла 1859. године „искрени и високостојећи пријатељи” у Паризу саветовали да се „на сваки начин” очува мир у Србији, избегну препирке са аустријским конзулом и прекине са страначким размирицама. Обећана је француска подршка само у сегменту признавања наследства Обреновићима и исељења Турака (Јакшић и Вучковић 1963, 26). Наредне године, српској делегацији у Цариграду

француски посланик Ла Валета (La Vallete) изнео је став да Француска нема у Србији ни политичких ни трговачких интереса (Поповић 1925, 79). Иако је Француска политика у овом периоду према Хабзбуршкој монархији и Подунављу нејасно детерминисана и недовољно антиципирана у Србији, ипак се на основу досадашњих истраживања може закључити да се једном покренуто интересовање дипломата и пословних људи није прекидало. Кнез Милош је по повратку на престо (1859) одобрио концесију за експлоатацију Мајданпека на тридесет година, а закључен је Уговор о пловидби паробродима Дунавом и Савом између српске владе и *Друштва Мањан, Бујон и Алфонс Конт и Ко. (Magnan, Bouillon, Alphonse Conte & Co)* (Ubicini 1865, 21–22; Милић 1970, 55–59). Србима познат још од доба Кримског рата – капетан Мањан из Марсеља, поред поменутих послова (1860) добио је и одобрење кнеза Милоша за пренос пушака и машина за топљење олова из Француске за Србију (Татић 2012, 76–84). Иначе, Француска је трговинским уговором са Османским царством (1861) имала статус најповлашћеније нације, што се одражавало и на њене политике према Подунављу и посебно на развој односа са Србијом. Економски утицај Француске на Балкану у овом периоду, као што се види и кроз пример капетана Мањана, осећао се кроз учешће француског капитала у изградњи железница и испоруке војног материјала (Vojvodić 2010, 147–150). Стратегија Француске у контексту Дунава, у овом периоду била је неконзистентна и периодична, посебно у контексту развоја француско-српских односа. Креирана је и на основу значаја очувања добрих односа са великим силама, посебно са Хабзбуршком монархијом.

Стварање француских перцепција Дунава

За креирање француских дунавских стратегија посебан значај имали су интелектуалци – научници, професори, публицисти, али и писци, песници и авантуристи, који су у потрази за новим открићима и инспирацијама путовали на Исток (Колаковић 2016а, 41–52). Ова путовања била су посебно интензивирани од средине 19. века, када их је олакшавао и развој комуникација, а посебно чувена путовања Оријент експресом. Они који су путовали на Исток, долазили су најчешће Дунавом и остављали у својим делима реалне и имагинарне слике предела, земаља и људи (Колаковић 2016б). Информације о Дунаву, народима и земљама, поред романтизма и промена које су

се наслућивале када је реч о слабљењу моћи Османског царства над поседима у Европи, државници и дипломате су проналазили и у текстовима, песмама и књигама. У овом контексту се могу посматрати, на пример, песме Виктора Игоа у збирци *Les Orientales* (Оријенталке). Једна од њих *Le Danube en colère* (Разљућени Дунав), која говори о два симбола „хришћанског” Земуна и „турског” Београда. Поменута песма је цитирана у делима путописаца, књижевника и уметника све до почетка 20. века и градила је одређене представе о Дунаву, Балкану, Србији, Србима и осталим народима и земљама (Павловић 1994, 60–61).

Адолф д’Аврил (Adolphe d’Avril), књижевник, историчар, преводилац и дипломата, био је један од првих француских представника у Дунавској комисији. Дипломатску каријеру у француском Министарству спољних послова започео је 1847. године и један од његових посебних задатака било је проучавање и анализа свих аспеката повезаних са Источним питањем. Као ученик Мицкјевичеве Катедре за славистику добро је познавао простор Балкана и Подунавље, али су његове дипломатске мисије, као и женидба са Румунком утицали да увећа своје знање о народима и државама које је посећивао и у којима је живео. Као члан француске мисије на Истоку (1852, 1854/1856), која је обухватала и његов боравак у Србији и Босни и Херцеговини, а од 1854. године је и на дипломатској служби у Букурешту (Бошковић 1906; Ибровац 1925, 104–105). Упознао је историју, културу и политичке прилике у региону што га је додатно препоручило за позицију у Дунавској комисији од 1867. године. У периоду од 1865. до 1876. године, поред већ поменутих путовања и обилазака Румуније и Бугарске, путовао је по Далмацији, Црној Гори, Чешкој и Галицији, прикупљао материјал за књиге и чланке о народима и државама на овом простору, а потом је својим делима стварао и нове представе и посредно омогућавао креирања нових стратегија Француске (Колаковић 2016а, 58–59). Од периода када је именован за конзула Француске у Букурешту и представника у Дунавској комисији, Аврил који је превео и *Песму о Роланду* на модерни француски језик, преводио је и српске песме о Косовском боју и публиковао под називом: *La bataille de Kosovo, rhapsodie serbe* (1862), а 1876. године Аврил је под псеудонимом *Cyrille* објавио путопис *Voyage sentimental dans les pays slaves. Dalmatie, Monténégro, Herzégovine, Croatie, Serbie, Bulgarie, Galicie, Bohême, Slovénie* (Сентиментално путовање у словенске земље.

Далмација, Црна Гора, Херцеговина, Хрватска, Србија, Бугарска, Галиција, Бохемија и Словенија) (Павловић 1994, 125; Јањић 2011, 27). Иако су његова дела претежно износила историографске податке, ипак је писао и о актуелном стању у Подунављу и на Балкану, што је била основа за даља интересовања француске науке.

Да су слависти и дипломате омогућили да француски политичари, заинтересовани више за далеке колоније и француско-немачке односе, а забринут и за повлашћене положаје француске трговине у оквиру Османског царства, спознају значај региона Дунава, Балкана и младих држава Јужних Словена, сведоче и дела Луја Лежеа (Luis Léger) и Ренеа Мијеа (René Millet). Луј Леже, „отац” француске славистике и професор на L'Ecole des langues orientales vivantes (од 1874), L'Ecole supérieur de guerre (од 1882), Collège de France (од 1885) и члан L'Institut de France (од 1890), омогућио је кроз своје књиге, а посебно дело: *La Save, le Danube et le Balkan, voyage chez les Slovènes, les Croates, les Serbes et les Bulgares* (Сава, Дунав и Балкан, путовање код Словена, Хрвата, Срба и Бугара), стварање представа о Јужним Словенима, Балкану и Подунављу (Колаковић 2019, 127–151). Рене Мије, бивши француски дипломата у Београду, у најчитанијем периодичном часопису међу дипломатама, политичарима и пословним људима – *La Revue des Deux Mondes* у наставцима током 1891. године објављује своје успомене са Балкана под насловом *Souvenirs des Balkans. De Salonique à Belgrade et du Danube à l'Adriatique* (Успомене са Балкана. Од Солуна до Београда и од Дунава до Јадрана) (Léger 1884; Chrobák 2009, 135; Ибровец 2010, 547–548; Колаковић 2016а, 60). Историја, географија, геологија, религија и карактеристике балканских народа описане су речима француског дипломате кога су посебно занимали економски аспекти ширења француског утицаја на простору Балкана (Millet 1891; Павловић 1994, 168).

Научници у Дунавској комисији као креатори француских стратегија према Балкану: дело Огиста Говена (Auguste Gauvain, 1861–1931)

Огист Говен је рођен 1861. године у Везулу, градићу у близини Алзаса, што је уз атмосферу након пораза Француске у рату са Пруском (1870/71) и образовање на Школи политичких наука у Паризу, обележило његове касније ставове и интересовања (Јовановић 1931,

44 – 45; *Le Petit Parisien* 1931, 2; Колаковић 2016а, 102–106). Планирао је дипломатску каријеру и примљен је „на конкурс за дипломатску струку, али „из разлога *унутрашње политике* министар га брише са листе кандидата” (Арнаутовић 1923, 559–559; Ибровац 1932, 7). Стога се Говен од 1889. године одлучио да се посвети публицистици и науци, па се нашао у новинарско-публицистичким и дипломатским круговима утицајног *Le Journal des Débats*. Спољна политика је била његова главна област интересовања. Заједно са Ернестом Лависом (Ernest Lavisse), неоспорним ауторитетом француског јавног, политичког и академског живота, био је један од покретача годишњака за спољну политику *La vie politique à l'étrange* (*Политички живот у иностранству*) (Јакшић 1931, 1). Говеново познавање међународних односа и германофобија француске интелектуалне средине већ су га у ово доба покренули да се заинтересује за Балкан и земље које повезује Дунав. Ипак, када га је Александар Рибо (Alexandre Ribot), министар иностраних послова Француске, ангажовао за француске дипломатске мисије у оквиру међународних организација, могао је не само посредно као новинар, већ и директно као дипломата, да више утиче на креирање француских спољнополитичких стратегија.

Период од 1892. до 1904. године Огист Говен је провео у Галацу (Румунија) као секретар Дунавске комисије, одакле је прешао у Берн као почасни секретар амбасаде Француске при L'Office central de transports internationaux (Централни биро за међународни пренос робе) (Ибровац 1920, 68–70; Sretenović 2009, 36; Krivokapić-Jović 2012, 16). Већ у овом периоду Говен је сарађивао са српским интелектуалцима, пре свега, преко познанства са Богданом Поповићем и Гргуром Јакшићем, француским ђацима. Јакшић је био важна фигура јер је развио мрежу контаката и познанстава у високом француском друштву која је била начин на који је српска држава афирмисала своје националне циљеве и интересе у циљу добијања економске и политичке подршке Француске (Колаковић 2016а, 192–197). Могуће да је Огист Говен добијао и важне податке о Србији, Балкану и региону Дунава и на основу мисије Албера Малеа, који је од 1892. до 1894. године боравио званично као професор историје дипломатије будућег српског краља – Александра Обреновића. Миодраг Ибровац пише да је Говен 1896. године присуствовао „свечаном отварању Ђердапског канала, које је окупило три владара: Краља Александра, Краља Карола и Франца Јосифа”, а потом је као члан Бироа за међународни пренос робе помогао Србији приликом

приступања овој организацији (Ибровац 1932, 8). Боравак Говена у међународним организацијама, а пре свега у близини Србије, у Румунији, и пријатељски и дипломатски контакти са Србима, као и развој међународних односа и све већи значај Балкана, пресудно су усмерили даље активности француског интелектуалаца, али и поставиле значајне темеље за формулисање нове политике Француске у Подунављу и на Балкану.

Једанаестогодишњи боравак у Галацу Говен је искористио да научи неколико језика и проучи новију историју Балкана. О томе Гргура Јакшић сведочи и пише да га је боравак у француској мисији у оквиру Дунавске комисије „одвео да дубље позна сва нерешена крупна питања која су јаче или слабије тињала: босанско-херцеговачко, маћедонско, албанско и питање о Цариграду и о мореузима, дакле, сва она, из којих су се сваког часа могли изродити опасни неспоразуми” (Јакшић 1931, 1). До сада истражена документа сведоче у прилог да је припадао делу француских интелектуалаца, блиских Ернесту Лавису, који су полазећи од интереса Француске и у циљу спречавања поделе нације, сву своју пажњу усмерили ка међународној сцени и стварању што поузданије слике „другога” како би олакшали француским државницима креирање спољнополитичких стратегија (Колаковић 2016а, 358).

Анексија Босне и Херцеговине 1908. године и повратак у *Le Journal des Débats*, где је био уредник рубрике о међународним односима, не само да су усмерили његова интересовања даље већ су му омогућили и позицију са које може да утиче на представљање српских интереса (Спасић 1990, 321). У овом периоду ангажовање српских интелектуалаца на афирмацији српског питања и указивање на опасности германских империјалистичких планова, што није био у складу са интересима Француске, додатно је француске интелектуалце, међу којима су поред Говена, Албер Мале, Ернест Дени, Емил Оман, Шарл Лоазо, Пол Лабе и Виктор Берар определило да подрже Србију и Србе.³ Одбрану српских интереса, протест против анексије, француски интелектуалци су осећали као одбрану Француске и њене позиције у неком наредном сукобу са немачким амбицијама економске и политичке превласти. Говенова делатност је значајна јер је у периоду међународне кризе изазване анексијом

³ Народна библиотека Србије [НБС], Хартје Гргура Јакшића, Р 558/IX/496, Г. Јакшић – М. Миловановићу, Париз 14. јануар 1909; НБС, Хартје Гргура Јакшића, Р 558/IX/506, Г. Јакшић – М. Миловановићу, Париз 27. јуни 1909.

Босне и Херцеговине Француска била активна у њеном смиривању и настојала је да подржи продирање свог капитала у Србији, али и у друге земље у региону Балкана и Дунава.

У овом периоду за Француску је значај имала изградња пруге Морава – Тимок (Параћин–Зајечар). Ова веза је повезивала Бор, односно руднике, које су од 1904. године експлоатисала француска предузећа (Алексић-Пејковић 1965, 340). У септембру 1908. године предузеће под управом Манжа, добило је концесију за изградњу пруге Морава – Тимок, али су затварање аустро-српске границе, забрана коришћења аустроугарске железнице и отежано снабдевање спречили изградњу у предвиђеном року. Никола Пашић изнео је 1908. године идеју пруге „Дунав – Јадран” и уз подршку руске дипломатије, која је сматрала да питање железница на Балкану не прелази економски оквир, Србија је затражила и подршку Француске (Sretenović 2009, 56–58).⁴ Иако је Француска одустала од подршке за изградњу железнице ипак је настојала да ојача своје економске интересе у државама Подунавља. Ово се посебно уочава на примеру Србије и оснивања Француско-српске банке 1910 године. Француска је упоредо била веома опрезна и настојала да не дође до рата, те да одржи добре односе са Аустроугарском и задржи постојеће стање на османским европским поседима. У припремној белешци *Quai d'Orsay* за посету српског владара Петра I Карађорђевића 1911. године сугерисано је избегавање питања опште политике, охрабривање српског двора да води политику очувања *status quo*, а као посебне теме одређени су догађаји у Албанији и пројект „Дунав-Јадран” (АМАЕ, *Correspondance politique, Serbie*, 1911). Политички је значајно да је приликом ове посете, Француска подржала зближавања Србије и Бугарске (Алексић-Пејковић 1965, 518–519; Живојиновић 2003, 463). Уз везу у *Le Journal des Débats*, коју су српски државници и политичари имали преко Огиста Говена, у овом периоду корисни су контакти са Камијом Барером (Camille Barrère), који је био један од најутицајнијих амбасадора у француском министарству спољних послова, а посебно током Мароканске кризе (1911) (Науне 2003, 78). Барер је имао богато дипломатско искуство, при чему је за

⁴ Уз руску подршку, у лето 1909. године, српска влада је покренула питање железнице Дунав – Јадран. Роберт Навил, директор Царске отоманске банке у Бејруту и председник Источног финансијског друштва, био је једна од личности приликом покушаја да се реализује пројекат. Изградња железнице била је представљена као легитимно задовољење због српског уважавања савета великих сила у време Анексионе кризе, али до француске подршке није дошло из страха за француске интересе у Османском царству.

француске стратегије на Дунаву и Балкану најзначајнија служба у Дунавској комисији од 1880. до 1883. године и његова укљученост у преговоре са Италијом око утицаја, а касније и власти, на османским поседима у Африци (MacDonald 2012).⁵ Касније, Барер ће бити и важна личност око Лондонског уговора (1915) и привлачења Италије на страну Антанте у Великом рату, те ће и на тај начин утицати на француску политику.

Француско политичко интересовање пред Велики рат за Дунав и Балкан показује осцилације, колебање и промишљеност. У време Друге мароканске кризе 1911. године Говен је предвидео да ће у блиској будућности доћи до оружаног сукоба два блока сила, као и да ће велики значај у том догађају имати јавно мњење. Ово је постало јасније у доба балканских ратова, када је Говен свакодневно публиковао чланке о догађајима у овом делу Европе (Ибровац 1925, 491; Јакшић 1931, 2). Касније је Говен све своје чланке штампане у периоду од 1908. до 1920. године у *Le Journal des Débats* објединио у оквиру 14 томова, под насловом *L'Europe au jour le jour* (*Европа из дана у дан*).⁶ Промена погледа на Балкан и земље у току Дунава, као и на интересе Османског царства и Аустроугарске, а делом и Русије, може се у француској дипломатији приметити тек од периода Балканских ратова и повезана је са активностима научника и контактима између француских и српских научника (Kolaković 2012, 199–212; Колаковић 2015, 279–301; Kolaković 2016в, 13–29). У доба када Француска не показује подршку српским националним циљевима, значајно да је у француском друштву постојала група угледних интелектуалца, међу којима је био и Говен, а који су на основу не само научних података већ и дипломатских искустава,

⁵ Барер је још 1901. године подржао пројекат изградње Јадранске железнице. Сматрао је да би ослободило Србију аустроугарске економске зависности, на основу чега је покушао да у Италији придобије симпатије за један такав подухват. Барер је пратио Делкасеову политике удаљавања Италије од Тројног савеза.

⁶ До краја Великог рата написао је студије о Балканским ратовима (1912–1913) и Европи пре Великог рата, као и о узроцима првог ратног сукоба светских размера, потом грчком и југословенском питању. Едиција описује односе између великих сила и кључне догађаје епохе (Мароканске кризе, Анексиону кризу, Балканске ратове), као и узроке и поводе Првог светског рата, а аутор се касније посветио и току рата. Вид: *Les origines de la guerre européenne* (Paris, 1915); *L'Europe avant la guerre* (Paris, 1917); *L'affaire grecque* (Paris 1917); *La première guerre balkanique 1912* (Paris 1918); *La deuxième guerre balkanique 1913* (Paris 1918); *La question yougoslave* (Paris 1918); *L'Encerclement de l'Allemagne* (Paris 1919) и *L'Europe au jour le jour*, vol. 1–14 (Paris 1908–1920)

<http://archive.org/search.php?query=creator%3A%22Gauvain%2C+Auguste%2C+1861-1931%22> (13. април 2023)

постепено, споро, али показате се и дефинитивно, мењали правце и путеве француске политике према Подунављу и Балкану, према Аустроугарској и Србији. На овим темељима, као и схватањима које су пропагирани француски научници – да су словенски народи на југу потребна компонента француске спољне политике као „брана” германским империјалним плановима – изграђено је француско-српско „братство по оружју”, односно сарадња у Великом рату (1914–1918) (Kolaković 2018, 83–106). Француска је и у међуратном периоду имала преовлађујући политички, економски и културни утицај и у новој Југословенској држави, коју је међу првима подржао и Огист Говен (Гавриловић 1932, 11–12; Kolaković 2020, 115–129).

Француска и Дунав век касније: научна сарадња као стратешка компонента

Крајем друге деценије 21. века у јавности су се појавила тумачења да се Француска политички и економски, поред културног присуства, „враћа” на Балкан (Шуваковић 2013; Stojanović 2021). Ово је евоцирало њену важну и доминантну улогу на простору Подунавља, Балкана и Србије. Обележавање стогодишњице Великог рата кроз комеморативне праксе додатно је подсетило на историјску улогу Француске (Kolaković 2018, 83–84). Званична посета француског председника Емануела Макрона јула 2019. године Србији, као и уговори и најаве развоја политичке и економске сарадње које су прокламоване овим поводом, усмериле су већу пажњу на француско присуство на овом простору. Упоредо, повод је и за преиспитивање њених регионалних стратегија, њиховог односа кроз призму Европске уније, евроинтеграција земаља Западног Балкана и развоја билатералних односа са земљама Подунавља и Балкана, а посебно са Србијом.

Једно од најважнијих стратешких питања за земље Балкана, од администрације Франсоа Оланда и од првог мандата Емануела Макрона, као и у другом који је у току, биле су евроинтеграције и улога Француске у овим процесима (Todorović-Lazić i Kolaković 2022, 191–237). Растући евроскептицизам и код држава чланица ЕУ у контексту проширења и код држава Балкана, као и заморни процеси приступања, при чему су се мењале и методологије, усложњавају формулисање активности Француске у региону (Тодоровић Лазич 2019, 80–106; Todorović Lazić 2021, 377–395; Lopandić 2021, 363–75;

Vukadinović 2021, 343–361). Стратегија за Западни Балкан⁷, која је прво објављена у јавности на сајту Амбасаде Француске у Северној Македонији априла 2019. године, уз фокус на Западни Балкан који је прокламован у току председавања Француске Саветом министара ЕУ (јануар – јун 2022. године) оквири су деловања и активности Француске. Ово је полазна тачка за имплементирање и француске научне дипломатије у региону.

Француска у својој стратешкој политици према Дунаву следи ЕУ стратегију (The Danube Region Strategy)⁸, у којој је научна сарадња у региону једна од 12 приоритетних области. Француско Министарство за Европу и спољне послове истиче значај научне дипломатије, при чему поред развоја билатералне сарадње, наглашава и програм мултилатералне, односно регионалне сарадње. Када се посматра сарадња са земљама региона Дунава и Балкана поред билатералних пројеката, Француска подржава и регионалне. Промовисање регионалне научне сарадње, кроз финансирање пројеката заједничких партнерстава подстиче мобилност истраживача и укључивање младих истраживача, а има за циљ и припреме за европске позиве за пројекте у области науке. Програм за финансирање пројеката мултилатералне научне и технолошке сарадње у Дунавском региону, закључен је 15. јула 2016. године, између Министарства просвете Републике Србије, Аустријског савезног министарства за науку, истраживање и економију, Министарства просвете, омладине и спорта Чешке Републике и Министарства просвете, науке, истраживања и спорта Словачке Републике. На основу првог позива реализовано је 19 пројеката (11 уз учешће Србије) док је из другог позива реализовано 20 пројеката (12 уз учешће научних установа из Србије).⁹ Француска се од 2020. године прикључила овој научној сарадњи. Ово је нови оквир деловања Француске у региону Дунава и Балкана, а који указује на коришћење традиционалних образаца деловања у време појачаног економског и политичког присуства што омогућава и већу улогу научника у даљем развоју билатералних и мултилатералних односа.

⁷ Stratégie française pour les Balkans occidentaux

<https://www.diplomatie.gouv.fr/fr/dossiers-pays/europe/balkans-occidentaux/strategie-francaise-pour-les-balkans-occidentaux/> (21. април 2023)

⁸ EU Strategy for the Danube Region (EUSDR) <https://danube-region.eu/wp-content/uploads/2021/01/EUSDR-EN.pdf> (24. април 2023)

⁹ France Diplomatie, Scientific Partnerships

https://www.diplomatie.gouv.fr/en/french-foreign-policy/scientific-diplomacy/scientific-partnerships/#sommaire_1 (29. април 2023)

Француска научна дипломатија има пет приоритета у оквиру којих реализује своје задатке. Наглашено је повећање видљивости, утицаја и атрактивности француског истраживања на глобалном нивоу, као и успостављање партнерства заснованих на изврсности, чиме би се додатно ојачала посвећеност Француске глобалним научним питањима. Међу приоритетне задатке француске научне дипломатије убрајају се и: промовисање развојних истраживања и повезивање науке и привреде, промовисање и финансирање међународне мобилности истраживача и оснаживање иновација кроз развој јавно-приватног партнерства.¹⁰ Када се анализирају пројекти који се финансирају кроз програм мултилатералне сарадње у Дунавском региону могу се препознати ови приоритети. Од 2021. године Министарство за Европу и спољне послове Републике Француске подржава и пројекте ES-Balk¹¹ чиме се додатно види све већа улога механизма научне сарадње у актуелним француским дипломатским стратегијама у региону Дунава и Балкана. Они су потребна стратешка компонента даљем развоју политичких и економских односа са земљама региона за које је Француска примарно заинтересована.

Закључак

Кримски рат и оснивање Дунавске комисије утицали су да се Француска заинтересује за простор Дунава и Балкана, као и да своје односе са великим силама решава и кроз призму подунавских и балканских стратегија. Након националног пораза 1871. године, Француска је више окренута економском расту и развоју, као и припремама да се реваншира Немачкој, али су научници посебну пажњу поклањали анализама спољне политике у оквиру које се простор Балкана, као неопредељен у доба креирања два блока, појавио као веома значајан. Поред путописа и књижевних дела, представе о Дунаву од краја 19. века граде некадашње дипломате у Дунавској комисији, научници и публицисти, а међу њима

¹⁰ France Diplomatie, Le rayonnement scientifique de la France à l'étranger <https://www.diplomatie.gouv.fr/fr/politique-etrangere-de-la-france/diplomatie-scientifique-et-universitaire/le-rayonnement-scientifique-de-la-france-a-l-etranger/> (29. април 2023)

¹¹ The Ministry for Europe and Foreign Affairs, Solidarity Funds for Innovative Projects, civil societies, Francophonie and human development. Higher education in the Western Balkans, ES-Balk CALL FOR PROJECTS 2021 <https://www.france-education-international.fr/document/aapes-balkve> (29. април 2023)

посебно место припада Огисту Говену. Кроз његову делатност и настојања да се пласирају прво економски, а потом и политички интереси Француске на простор Дунава и Балкана, а посебно Србије, уочавамо и начине креирање француских стратегија. Позиција са које је наступала Француска у дефинисању својих интереса у Подунављу и на Балкану била је одређена положајем великог капитала уложеног преко Царске отоманске банке у Османско царство. Стога је карактеристика француске дунавске и балканске политике фокус на економско интересовање, постепено појачано политичко интересовање подстакнуто улогом интелектуалца који су били повезани са народима и државама Балкана и Подунавља преко искуства Дунавске комисије, међу којима се истиче Огист Говен. Улога науке у дипломатији на примеру креирања француских стратегија према Дунаву одређујућа је компонента француског провлађујућег утицаја у Србији, касније и новој држави Југославији и у међуратном периоду. Један век касније, у време када се говори о „повратку” Француске на Балкан, кроз пример оквира мултилатералне сарадње земаља Дунавског региона, којима се придружује и Француска, можемо пратити примену Стратегије за Западни Балкан, коју је Француска прокламовала априла 2019. године. Иако Француска следи Стратегију за Дунав Европске уније, ипак се може уочити да јој у остваривању својих интереса у периоду када смо сведоци промена у међународним односима, додаје своју традиционалну компоненту веће улоге научне дипломатије.

ЛИТЕРАТУРА

- Archives du ministère des Affaires étrangères Français [AMAE]
Correspondance politique, Serbie, vol. 13, Note: Le sujet de la conversation avec le roi, Paris 20 mai 1911.
- Traité et accords de la France, Traité de paix, 1956, https://basedoc.diplomatie.gouv.fr/exlphp/util/documents/accede_document.php?1683744446477 (20. април 2023)
- Народна библиотека Србије [НБС], Хартије Гргура Јакшића
Алексић-Пејковић, Љиљана. 1965. *Односи Србије са Француском и Енглеском 1903–1914*. Београд: Историјски институт.

Ardeleanu, Constantin. 2020. *The European Commission of the Danube 1856–1948*, Leiden: Brill. doi: https://doi.org/10.1163/9789004425965_013

Арнаутовић, Александар. 1923. „Огист Говен”, *Српски књижевни гласник*, књ. X, бр. 7, 558–559.

Бошковић, Стојан. 1906. „Некролози Адолф д’Аврил”. *Годишњак*, број XIX, Београд: Српска краљевска академија, 382—394.

Vojvodić, Mihailo. 2010. „La Serbie et France: les relations économiques de 1896 à 1906.” У: ур. Dušan T. Bataković, *Une alliance atypique Les relations franco-serbes (1878–1940)*, Belgrade: Balkanološki institut SANU.

Vukadinović, Nebojša. 2021. „L’union Européenne et la Serbie: espaces et temps.” У: ур. Aleksandra Kolaković i Sacha Markovic. *La France et la Serbie les défis de l’amitié éternelle: hommage au 180e anniversaire des relations diplomatiques franco-serbes*. Belgrade: Institut d’études politiques, 343–361.

Гавриловић, Богдан. 1932. „У спомен Огиста Говена”, у: ур. Богдан Поповић и др, *Огист Говен (1861–1931) и Виктор Берар (1864–1931)*, Београд: [б. и.].

Gătejel, Luminița. 2017. „Imperial Cooperation at the Margins of Europe: the European Commission of the Danube, 1856–65.” *European Review of History/Revue européenne d’histoire* 24.5: 781–800.

Живојиновић, Драгољуб Р. 2003. *Краљ Петар I Карађорђевић: У Отаџбини: 1903–1914. године*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Ibrovac, Miodrag. 1920. „Auguste Gauvain”, *Nova Evropa*, I, br. 2, 7. oktobar, 68–70.

Ибровац, Миодраг. 1925. „Аврил Барон Адолф д’” У ур. Станоје Станојевић, *Народна енциклопедија српско-хрватско-словеначка*, књ. 1, Загреб: Библиографски завод д. д., 6.

Ибровац, Миодраг. 1932. „У спомен Огиста Говена.” У: ур. Богдан Поповић и др, *Огист Говен (1861–1931) и Виктор Берар (1864–1931)*, Београд: [б. и.].

Ибровац, Миодраг. 2010. „Леже Луј”. У ур. Станоје Станојевић. *Народна енциклопедија Српско Хрватско Словеначка*, књ. 3,

Сремски Карловци, Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 547–548.

Јакшић, Гргур 1931. „Огист Говен Поводом данашњег помена на Универзитету“, *Политика*, 29. април, 1.

Јакшић, Гргур, и Војислав Вучковић. 1963. *Спољна политика Србије за владе кнеза Михаила*, Београд: Историјски институт.

Јањић, Душан. 2011. *Књижевна преплитања: огледи и записи о француско-српским књижевним везама*. Београд: Алтера.

Јовановић, Јован. 1931. „Огист Говен.“ *Српски књижевни гласник*, књ. XXXIII, бр. 1, 44–45.

Lopandić, Duško. 2021. „Le processus de négociation d’accession de la Serbie à l’UE et le rôle de la France dans l’élargissement.” У: ур. Aleksandra Kolaković i Sacha Markovic. *La France et la Serbie les défis de l’amitié éternelle: hommage au 180e anniversaire des relations diplomatiques franco-serbes*. Belgrade: Institut d’études politiques, 363–75.

MacDonald, J. Fred. 2012. *The Man Who Saved France: Camille Barrère, Ambassador Extraordinaire*. <http://www.jfredmacdonald.com/camillebarrere> (27. април 2023)

Милић, Даница. 1970. *Страни капитал у рударству Србије до 1918*, Београд: Историјски институт.

Kolaković, Aleksandra. 2012. „French Intellectuals and the French Policy Change in the Balkans (1912 – 1913)”. *Journal of Turkish World Studies*, XII/2, 199–212

Колаковић, Александра. „Француски интелектуалци и Србија у предвечерје Великог рата.” У: ур. Миломир Степић и Љубодраг Ристић, *Србија и геополитичке прилике у Европи 1914. године*. Лајковац, Београд: Градска библиотека; Институт за политичке студије, 279–301.

Колаковић, Александра. 2016а. *У служби отаџбине. Сарадња француских и српских интелектуалца 1894–1914*. Београд: Институт за политичке студије.

Колаковић, Александра. 2016б. *Сусрет са Београдом: Французи о Београду на прелазу из 19. у 20. век = Le rencontre avec Belgrade = Meeting with Belgrade*. Београд: Центар за истраживање културе и дијаспоре.

Kolaković, Aleksandra. 2016в. „French Intellectuals on the Auto-Hungarian Interest in the Balkans 1894–1914.” У: Matei Gheboianu, Matei and Cosmin Ionita. *Balkan Entanglements – Peace of Bucharest*, Bucharest: Universitatii din Bucuresti, 13–29.

Kolaković, Aleksandra 2018. „La France et la Grande Guerre dans la memoire serbe”, *Српска политичка мисао*, посебно издање: Изазови француско-српских односа, 83–106.

Колаковић, Александра. 2019. „О Србији и Србима у делима француских интелектуалаца крајем 19. и почетком 20. века”. *Kultura*, 164, 127-151. doi:10.5937/kultura1964127.

Kolaković, Aleksandra. 2020. „La France, protectrice des Slaves”. *Revue des études slaves*, (91), 115–129.

Krivokapić-Jović, Gordana. 2012. „Auguste Gauvain i otvaranje jugoslovenskog pitanja na početku 20. stoleća”, *Tokovi istorije*, 1, 7–26.

Chrobák, Tomáš. 2009. *Pour la patrie, pour les Slaves. Les slavissants français et leur rôle publique (1863–1920)*, Paris, Prague. (докторска дисертација)

Léger, Luis. 1884. *La Save, le Danube et le Balkan, voyage chez les Slovènes, les Croates, les Serbes et les Bulgares*, Paris: E. Plon, Nourrit et Cie.

Le Petit Parisien, № 19773, 19. avril 1931, 2.

Millet, René. 1891. *Souvenirs des Balkans. De Salonique à Belgrade et du Danube à l'Adriatique*, Paris Librairie Hachette et Cie.

Павловић, Михаило. 1994. *Од Есклавоније ка Југославији: критички преглед важнијих француских текстова о југословенским крајевима и народима до 1914, с посебним освртом на књижевност*. Сремски Карловци, Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.

Поповић, Васиљ. 1925. *Политика Француске и Аустрије на Балкану у време Наполеона III*, Београд: „Макарије”.

Спасић, Круносав. 1990. „Српска јавност о четворици познатих француских историчара.” У: ур. Славенко Терзић, *Југословенско-француски односи*. Београд: Историјски институт, 233–243.

Sretenović, Stanislav. 2009. *Francuska i Kraljevina Srba Hrvata i Slovenaca 1918–1929*, 36; Београд: Institut za savremenu istoriju.

Stojanović, M. 2021. „Francuska se vraća na Zapadni Balkan”, *Danas*, 11. jul.

<https://www.danas.rs/vesti/politika/francuska-se-vraca-na-zapadni-balkan/>

(23. април 2023)

Татић, Урош. 2012. „Покушај успостављања трговинских и привредних веза између Француске и Србије (1858 – 1868)”. *Зборник Матице српске за историју*, бр. 84: 63 – 86.

Тодоровић Лазић, Јелена. 2019. „Изазови политике проширења у светлу трансформације Европске уније – да ли је пораст евроскептицизма у Србији неизбежан?”, *Међународни проблеми*, бр.1, 80–106.

Todorović Lazić, Jelena 2021. „Européanisation de l’administration publique en Serbie: le rôle de la France.” U: ur. Aleksandra Kolaković i Sacha Markovic. *La France et la Serbie les défis de l’amitié éternelle: hommage au 180e anniversaire des relations diplomatiques franco-serbes*. Belgrade: Institut d’études politiques, 377–395.

Todorović-Lazić, Jelena i Aleksandra Kolaković. 2022. „Les Balkans Occidentaux aux yeux du quotidien Le Monde 2013–2020.” *Srpska politička misao*, posebno izdanje, 191–237.

Ubicini, Abdolonyme. 1865. *Les Serbes de Turquie: études historiques, statistiques et politiques sur la principauté de Serbie, le Montenegro et les pays Serbes adjacents*. Paris: E. Dentu.

Hayne, M. B. 1993. *The French Foreign Office and the origins of the First World War, 1898-1914*. Oxford: Clarendon Press; Oxford University Press.

Шуваковић, Зорана. 2013. „Повратак Француске на Балкан”, *Политика*, 2. септембар.

<https://www.politika.rs/scc/clanak/268848/%25D0%259F%25D0%25BE%25D0%25B2%25D1%2580%25D0%25B0%25D1%2582%25D0%25B0%25D0%25BA-%25D0%25A4%25D1%2580%25D0%25B0%25D0%25BD%25D1%2586%25D1%2583%25D1%2581%25D0%25BA%25D0%25B5-%25D0%25BD%25D0%25B0-%25D0%2591%25D0%25B0%25D0%25BB%25D0%25BA%25D0%25B0%25D0%25BD>
(23. април 2023)

EU Strategy for the Danube Region (EUSDR) <https://danube-region.eu/wp-content/uploads/2021/01/EUSDR-EN.pdf> (24. април 2023)

The Ministry for Europe and Foreign Affairs, Solidarity Funds for Innovative Projects, civil societies, Francophonie and human development. Higher education in the Western Balkans, ES-Balk CALL FOR PROJECTS 2021

<https://www.france-education-international.fr/document/aapes-balkve> (29. април 2023)

PROGRAMME DANUBE 2023-2025

https://www.campusfrance.org/fr/danube?fbclid=IwAR3yqi4_6Ln5hXUKYSinuN794yw6X84ZZF-bHR0k-80DOayWSwStIh4PrFI (19. април 2023)

Stratégie française pour les Balkans occidentaux

<https://www.diplomatie.gouv.fr/fr/dossiers-pays/europe/balkans-occidentaux/strategie-francaise-pour-les-balkans-occidentaux/> (21. април 2023)

France Diplomatie, Scientific Partnerships

https://www.diplomatie.gouv.fr/en/french-foreign-policy/scientific-diplomacy/scientific-partnerships/#sommaire_1 (29. април 2023)

France Diplomatie, Le rayonnement scientifique de la France à l'étranger <https://www.diplomatie.gouv.fr/fr/politique-etrangere-de-la-france/diplomatie-scientifique-et-universitaire/le-rayonnement-scientifique-de-la-france-a-l-etranger/> (29. април 2023)

Aleksandra Kolaković

Institute for Political Studies

THE DANUBE IN FRANCE'S GEOPOLITICAL STRATEGIES: THE ROLE OF SCIENCE AND SCIENTISTS IN HISTORICAL AND CURRENT PERSPECTIVE

Summary

Ever since the Crimean War and the establishment of the Danube Commission (1856), France has begun to show greater interest in the Danube region, the Balkans, the Habsburg Monarchy and the Slavic peoples in this area. Along with these processes, France had a privileged status during trade in the Ottoman Empire, as well as significant capital invested in various affairs of this state. When it became clear that the Ottoman Empire was on the way of decline of its power over European possessions, and that the states along the Danube were gaining independence, the attention of the great powers, and France as well, at the end of the 19th century become increasingly directed towards the Balkans and the Danube. The race for colonies, power and prestige, the recovery of the economy and position in international relations after the great national defeat in the war with Prussia (1870/71), as well as the division into blocs and the alliance with Russia (1894) – all of that determined French strategies towards the Danube. All of the above said, had the effect that the Danube region, the Balkans, and especially the countries that gained independence in this period – Serbia, Bulgaria and Romania – were at the center of interest of French scientists. This paper tries to, being based on historical

data and analysis of the role of scientists, and especially Auguste Dazon, who was also one of the French diplomats in the Danube Commission, shed light on the place of the Danube in France's geopolitical plans. The aim of this work is to investigate and present the influence of science and scientists, i.e. scientific diplomacy, on the creation of strategies that strengthened the political, economic and cultural influence of France in the Balkans and in the countries connected by the Danube in the late 19th and early 20th centuries, especially on the example of Serbia. At the end of the paper, the role of science and scientists from a hundred years ago will be compared in the context of the "return of France to the Balkans" at the end of the second decade of the 21st century (Strategy of France for the Western Balkans, 2019) and its strategy in relation to the Danube. The paper will try to point out scientific diplomacy and programs of international scientific cooperation such as the Funding program for multilateral scientific and technological cooperation in the Danube region, as one of the essential and traditional features of the former and current French strategy towards the Danube, the Balkans and Serbia, which is present even in changed geopolitical circumstances.

Key words: *France, Danube, Balkans, Serbia, science, scientific diplomacy, geopolitics, end of 19th century, beginning of 20th century, 21st century.*
